

Йовка ТИШЕВА

СУ „Св. Климент Охридски“, България

**НАБЛЮДЕНИЯ ВЪРХУ ИЗРАЗЯВАНЕТО НА ПОДЛОГА
В БЪЛГАРСКАТА УСТНА РЕЧ**

Yovka TISHEVA

Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Bulgaria

**OBSERVATIONS ON SUBJECT PHRASE REPRESENTATIONS
IN SPOKEN BULGARIAN**

In this paper, two of the main characteristics of spoken language syntax will be discussed: dislocations and doubling of the predicate’s external argument (subject) of declarative sentences. To illustrate syntactic variations for subject position data from spontaneous and public speech, as well as from informal computer mediated communication are observed. Structural and discourse-oriented analyses applied here show how speakers use syntactic structures in spoken interaction. To identify when and why such variations occur, Topic-Focus configurations are also present.

Ключови думи: дислокация, словоред, подлог, преместване на аргумент, удвояване, устна реч.

Keywords: dislocation, word order, subject, movement of argument, doubling, spoken language.

Модалността, чрез която се реализира комуникацията – устна или писмена, влияе върху избора на езикови средства и начините за включването им в конкретния дискурс. В изследванията, посветени на разликите между устната и писмената комуникация, се посочват редица фактори, които обуславят спецификите на двата типа текст. Като ключови сред тези фактори най-често се определят степента на подготвеност на изказванията, очакваната степен на официалност в конкретната комуникативна ситуация, темата на общуването и характеристиките на адресата/аудиторията (вж. напр. Танен 1982; Редекер 1984; Хоровиц и Самюелс 1987; Чейф 1994).

В синтаксиса на писмените текстове високата степен на подготвеност се изразява в подбора на синтактични структури в съответствие със стила и

жанра на текста, както и във възможността за редакции. Спонтанността или по-ниската степен на подготвеност в устните текстове водят до реализиране на варианти на словоредните модели, елипси, повторения, фалстартове, автокорекции и др. Тези специфики са резултат от линейността на устната реч (развитие във времето без „връщане назад“ за преосмисляне и редактиране) и от възможността за избор и обмисляне при писмените текстове. Устната реч е ограничена във времето и от гледна точка на възможността за произвеждане (произнасяне) и обработка (възприемане и осмисляне), за разлика от писмената, която може да бъде както редактирана, така и препрочитана. Това обаче не означава, че формите, чрез които протича устното общуване, имат по-проста структура. Липсата на плавност в речевия поток или в развитието на разговора, използването на синтактични единици, чиято структура не отговаря на структурните модели на фразите и изреченията в писмените текстове, елипсите, повторенията са само част от особеностите на устната реч. Накъсаността може да се свърже с колебанията или преформулиранията при търсене на най-точния изказ, както и с използването на незавършени изказвания при прекъсване, едновременно говорене и под. Структурите, използвани в устната реч, допълнително се усложняват поради включването на различни елементи с прагматична функция (етикетни изрази, дискурсни маркери, прагматични частици и под.).

Устната комуникация протича обикновено под формата на диалог и с пряко (face-to-face) участие на комуникантите, с общи темпорални и локални параметри на речевата ситуация, което предполага наличието на директно комуникативно взаимодействие, смяна на ролите, обратна информация от слушателя към говорещия в момента на реализиране на речта. В писмената комуникация обикновено не се търси обратна информация за степента на възприемане и осмисляне на текста. В случаите, когато се появяват рецензии, отзиви, коментари на писмени текстове, напр. в печатни издания, в онлайн среда, във форуми или блогове, обратната реакция е „отложена“ във времето и поради това нейното влияние върху автора на писмения текст, а и върху качеството на самия текст се отличава от това при устното общуване.

Говорещите разполагат с широк спектър от прозодични средства за модифициране на значението на изказването. В писмените текстове пунктуацията има по-ограничени възможности. Открояването на определени елементи може да стане с графични средства: главни букви, смяна на шрифта, използване на различни цветове и под. Паралингвистичните средства допълват лингвистичните или се използват вместо езикови изрази в устната реч. Посочените комуникативни средства не са релевантни за общуването в писмена форма. Визуалните знаци, напр. емотиконите или илюстрациите, са част от общата структура на писмения текст и ако оформят самостоятелно изказване, то най-често е реакция на предходно изказване, включващо вербални знаци.

Говорещите обикновено споделят една и съща комуникативна среда със своите слушатели/адресати. Заради споделения физически контекст някои елементи от изказването може да останат неизразени езиково, без това да повлияе върху качеството/успешността на речевия акт. Тези елементи или се подразбират от елементите на комуникативната ситуация, или участниците в общуването могат чрез логически изводи да достигнат до тях.

При съпоставки на равнището на синтаксиса писмените и устните текстове най-често се характеризират според степента на завършеност или комплексност на използваните синтактични модели. В писмените текстове изреченията са завършени, като при това обикновено са с по-сложна структура: включват обособени части, повече и по-разнообразни по тип подчинени изречения. В устното общуване, особено в неподготвената разговорна реч, се използват структури, които трудно може да се определят като изречения. Това се дължи донякъде и на факта, че сегментирането на репликите до отделни изречения е затруднено от липсата на ясни изреченски граници. Автокорекциите, повторенията и прекъсванията също водят до реализирането на „нестандартни“ синтактични структури. Поради силната зависимост на устната реч от комуникативната ситуация и при наличието на комуникативно взаимодействие между участниците в нея посочените непълноти в синтаксиса (непълноти в сравнение със синтаксиса на писмените текстове) не влияят върху успешното реализиране на речевите актове и на общуването като цяло.

Синтактични особености на спонтанната устна реч са представени в редица изследвания, основаващи се на данни от различни групи езици. Част от мненията по въпроса са обобщени от М. Ковачева (вж. Kovatcheva 2012). В българското езикознание такава информация се представя при описанието на синтактичните диалектизми (вж. Радева 2001: 99-108, Стойков 1993: 259-279). Първото системно изследване на синтаксиса на разговорна реч прави И. Ангелова (Ангелова 1994). За българския език авторката откроява два вида типизирани явления, в резултат на които се реализират и два типа разговорни конструкции: с ирелевантност на синтактичен елемент или с липсващ релевантен синтактичен елемент (Ангелова 1994: 34). Към първия тип спадат удвояванията на аргументи и различните видове повторения (удвояващият или повтореният елемент са ирелевантни), а към втория – елипсите на изреченско равнище (не е изразен езиково елемент, който е релевантен за структурата).

В предходни изследвания по въпроса (вж. прегледа в Тишева 2013) бяха представени обобщения за някои специфични особености в синтаксиса на разговорната реч: засилена употреба на лични местоимения подлози, особено за 1 л. ед. ч., и съответно предпочитание към двусъставни вместо очакваните едносъставни изречения; удвояване на аргументи по моделите на лявата дислокация, топикализацията или маргинализацията; изпадане на предлога *на* от предложната фраза в позиция на непряко допълнение (т.нар. *na-drop*); конкуренция между средствата за въвеждане на някои видове подчинени изречения,

напр. *който, която, което, които* и *дето*; *когато* и *като* и др. Предмет на анализите в настоящия текст са словоредните особености при реализиране на експлицитно изразения подлог в съобщителни изречения, като целта е да се провери дали моделите с преместен или с удвоен подлог, типични за разговорната реч, се реализират и в подготвена устна реч. Наред с това ще бъдат направени и съпоставки с неподготвената компютърно опосредствана комуникация, за която се твърди, че споделя особеностите на разговорната реч (за мнения по въпроса вж. напр. Тодорова 2015: 13–16). Изследователският корпус включва примери от разговорната реч, от публичната (политическа, медийна или академична) реч, както и от форуми. За целите на изследването от корпуса на Кр. Алексова са ексцерпирани данни за явленията в разговорната реч, от ресурсите на VgSpeech – за разговорната и за публичната реч, а наблюденията за речта във форумите са върху данни от личен архив.

В анализите на словоредните особености на българското изречение обикновено се приема, че редът SVO е изходният, немаркираният, неутралният начин за структуриране на простото съобщително изречение (Грамматика 1983: 271–285). Ако настъпват промени в това подреждане, позицията на глагола/сказуемото е ориентируващ, спрямо който се проследяват движенията на конституентите – от позиция пред глагола елемент да се придвижи след него и обратното.

Основен механизъм за промени в словоредата е преместването на конституенти от обичайното за тях място до друга позиция, която не е типична за съответния аргумент. Специфичен тип преместване са дислокациите или придвижванията в позиции извън формалната структура на изречението (напр. *внъшен топик*). Мотивацията за словоредните промени най-често е свързана с разграничаване на типа информация: стара или нова, тема или рема, топик или фокус на изказването. С преместване, при което елементи, чието типично (канонично) място е пред глагола, се разполагат в позиции след него, обикновено се маркира информация, която е нова (рема или фокус). С противоположното преместване – когато елементи, чието канонично място е след глагола, излизат пред него, се означава информация, която е известна (тема или топик). В първия случай движението се свързва с процесите на фокусиране, а във втория – с топикализацията.

Промените в словоредата като цяло са свързани с „излизане“ на конституент от обичайната за него позиция, последвано от промяна и в ролята му на равнището на информационната структура. Преместванията обаче се различават от дислокациите по две важни особености. При преместванията позицията, от която „тръгва“ елементът, остава незаета, докато при дислокациите на мястото на преместения елемент се появява „удвояващо“ кореферентно местоимение (подлог или допълнение). За редица езици се отбелязва, че при дислокация преместеният елемент образува самостоятелна, интонационно обособена фраза. И двете отличителни характеристики на дислокациите – удвояване

и интонационно отделяне, се проявяват по специфичен начин в българския език. Поради наличието на два реда форми на личните местоимения, дислоцираният елемент може да бъде удвоен не само с пълна (ударена) местоименна форма, но и с клитика. В това се изразява една от спецификите в синтаксиса на българския език, означаваща традиционно като удвояване на допълнението, а в терминологията на формалните анализи – клитична лява дислокация (Clitic Left Dislocation). Докато в английски например дислокацията води до образуване на самостоятелна фраза, отделена с пауза от останалите елементи на изречението, в българския език това по-скоро не е задължително.

При промяна в неутралния словореден модел преместването се реализира в периферните зони – преместване в лявата периферия (позициите пред подлога) или в дясната периферия (позициите след глаголната група). Типичното място на подлога е пред глагола и тази изходна позиция предполага възможности за преместване на аргумента надясно, след глагола, до достигане на финалната част (края на изречението). Следващите примери показват първия етап от преместването на подлога от началната позиция в първата позиция след глагола:

(1) отивам ас на перонъ// едно летче// и разгеле там намирам я другарката слафчева (PP)¹; ас сега почвам да пушъ вече// да се редува пороци един след друк (PP); и после тръгваме да търсим ние пръстен (PP)

(2) Трябва да се увеличат заплатите с 58% (PP); Страната е в тежка икономическа криза и точно сега най-малко е необходимо да се хвърлят милиарди точно за нови самолети! (PP)

(3) Една добра новина да прочета и аз в тоя сайт. (Ф); Така хем няма да имат ролята на балансър в НС, хем ще се чува гласът на българите при обсъждане на етническите въпроси. (Ф)

При неутрален словоред старата информация (темата, топикът на изказването), означена с подлога, е в началото на изречението. Новата информация (ремата, фокусът) обикновено се носи от останалите или някоя от останалите фрази. Преместването на подлога от началото към финала на изречението вероятно не е свързано с означаване на нова информация, а по-скоро служи за насочване на вниманието към елементите, следващи или предхождащи подлога в изречението, но не и към самия подлог.

Следващите примери показват, че подлогът може не само да бъде „изпреварен“ от глагола, но да се разположи и в края на изречението, във финалната изреченска позиция:

¹ Със съкращението PP се означават примерите от разговорната реч, с ПР – от публичната устна реч, а с Ф – от форумното общуване. Изписването на примерите отговаря на начина, по който те са транскрибирани в съответната база данни или са публикувани във форума. Единствената редакция е изчистването на знаците за ударение в примерите от корпуса на Кр. Алексова.

(4) Паднала е закачалката (PP); И се ангажира със сервиз човека (PP); аз си мислех че ще ме потиска тая книга/ защото преди така много трудно я четях (PP)

(5) по-добре да знаят истината от мене хората (PP); Очевидно и при вас все около детето се въртят нещата (PP); Точка по въпроса? Каква точка, какви пет лева, тепърва имаш да разказваш за тераси, за ипотеките, за всички останало. Само към тези неща могат да се вържат няколко текста към НК (PP)

(6) С държавни пари се купува лично спокойствие. (Ф); За този „третокласен национализъм“ умряха десетки хиляди. (Ф); И недей да лъжеш, че си получавал 4 пъти по-малко от един бачкьор – 440 лева заплата получаваха стругари, фрезисти и заварчици шести разряд, тоест висококвалифицирани специалисти с поне петнайсет години трудов стаж. Същите пари вземаха забойчиците и коминджиите в мините. (Ф)

На равнището на информационната структура каноничният SVO словоред най-често отразява неутралното структуриране на информацията – от познатото към новото. Промяната в словоредата на подлога може да се свърже с процеса на фокусиране – преместване на елемент от областта след глагола в областта пред него. Изтъкването на новата или важната според говорещия информация се постига чрез словоредното ѝ открояване с нетипичната позиция, в която се намира фокусът. Подлогът, разположен на обичайното си място, в началото на изречението, (обикновено) не е част от групата на фокуса. При тази словоредна конфигурация фокусът е свързан с елемент от глаголната група. Когато подлогът се разполага след глаголната група, фокусът може да бъде пред подлога, както е в (7), да бъде фокусиран самият подлог или елемент от групата на подлога в примерите в (8) и (9):

(7) Заслужаваше МЕДАЛ² момчето, но така е в спорта (Ф); обади се/ от трополе МИКАТА// ъ: на: стойан жена му (PP)

(8) или работят НАЙ ГОЛЕМИТЕ хотели/ примерно ако работи хотел (PP)

(9) Тук навярно не става дума за политика. В началото, миналата година, възникна ИКОНОМИЧЕСКИ спор между двама от участниците в конкурса за строежа (PP)

Елемент от групата на подлога може да бъде фокусиран и с помощта на частици, както е в пример (10). Словоредната промяна подпомага открояването и подчертаването на фокуса:

(10) Това го правят само ВАШИТЕ футболисти (Ф)

Още аргументи в подкрепа на твърдението, че преместването на подлога е свързано с топик-фокус конфигурацията, се откриват в изречения с глагола *съм* (със съставно именно сказуемо). Фокусираният елемент е от групата на сказуемото. За да се подчертае именно този елемент, се прилага механизмът

² С главни букви се изписва фокусът на изречението (ремата, новата или важната според говорещия информация).

на преместването от типичната или обичайната, очакваната позиция за фокуса, която е след топика (подлога). Освен с прозодични средства, изтъкването на новата информация става чрез реализирането ѝ на нетипично място – пред фразата, представяща топика на изказването:

(11) въобще не се съгласявай на стар компютър трябва да е ЧИСТО НОВА тоя компютър (PP); Въобще ПРИКАЗКА е този период (PP)

(12) Тука НЕ СА РЕАЛНИ проблемите (PP); В момента различните фирми, които предлагат различни тестове, са около 90 във всички случаи. ОГРОМНО е разнообразието в тестовете (PP)

(13) НА КОГО е човек Виктор Мосоцки, ще стане ясно... Потърпевшите са много, а жалбите малко. (Ф)

Подлог в края на изречението се реализира и при още една конфигурация: началната позиция, от която е преместена именната група, функционираща като подлог, не е празна, а се заема от именителна форма на лично местоимение, кореферентно с името от подложната група:

(14) той откача тука роби (PP); а: то било сериозен градус гроздето// (PP); те са сутрин мачовете (PP)

(15) Става дума за някакъв психологически проблем – той колекционира апартаменти този човек. Това е патология. (Ф)

Примери с финален подлог, удвоен с местоимение, трябва да се анализират като дясна дислокация на подлога. Процесът на (клитична) лява дислокация засяга допълнението: именната група, функционираща като пряко допълнение, или предложната фраза, изразяваща непрякото допълнение, се преместват от позицията след глагола в областта пред него, като на мястото на преместения елемент се включват винителна или дателна клитика, удвояващи допълнението. При движението на подлога надясно, към края на изречението, се реализира същият механизъм. Елементът е променил каноничното си място и вместо в началото на изречението се намира в края му. Освободената позиция в началото на изречението е заета от лично местоимение в именителен падеж, което е кореферентно с преместената в края на изречението именна фраза и се съгласува по число и по род с опората в нея. Фокусът в тези примери се намира в зоната между двете части на удвоения подлог. С удвояването като синтактичен механизъм допълнително се маркира участието на този аргумент в изразяването на топика (старата информация) в изречението.

Още в най-ранните изследвания на синтаксиса на разговорната реч удвояването на подлога е посочено като една от особеностите на устните текстове. Интересно е, че според Ангелова в разговорната реч най-често се удвоява подлогът (а не допълнението), и то по модела *тя зимата беше студена* – двата кореферентни елемента, изразяващи подлога, са в контакт, като местоимението предхожда името. За сравнение, конструкциите, в които двата елемента са в контакт и името предхожда местоимението, са най-рядко срещани при подлога, но преобладават при удвояване на допълнението (вж. Ангелова 1994: 49).

Примерите в анализирания корпус показват, че в устната неподготвена реч продължава да действа отбелязаната от Ликоманова тенденция към удвояване на подлога, когато той е на каноничното си място, пред глагола, като двата кореферентни елемента са в съседство, а местоимението предхожда името. Опората на фразата, която лексикално изразява подлога, може да бъде съществително собствено или нарицателно, (субстантивирано) прилагателно, самостоятелно употребено местоимение:

(16) ми тя сара си е най заслужила (PP); то тва вино е малко/ то ще свърши за два месеца// (PP)

(17) а те другите понеже са аматьори такиъ и: прайът/ пу идин два кунцертъ и съ утказвът (PP)

(18) те /тес не могат д_се сложът тука (PP)

Примери с удвояване на подлога по посочения модел се откриват и в данните от общуването във форуми. Прави впечатление, че конструкцията с удвоен подлог се предхожда от елементи, функциониращи на равнището на дискурса: прагматични частици, съюзи за противопоставяне (в случая на предходната реплика), междуметия:

(19) Ма то визшето предполага светла и топла канцеларийка, в която мухи не хапят. (Ф); Ми те и архитектите им такива – правени в час по трудово хора, които най-безочливо и нагло искат да бягат (Ф)

(20) а тия медиите веднага тормозят хората по заповед на господарите си политици...(Ф)

(21) ахахаха, те ако нещата се оправяха с бачкане (което е неоспорим факт), то надежда нЕма... (Ф)

Тъй като при анализите тук не са използвани статистически методи, не може да се даде обективна количествена оценка за честотата на употреба на различните конструкции за изразяване на подлога в разговорната реч, в публичното устно общуване и в компютърно опосредстваната комуникация. В случаите, в които се правят количествени оценки, основанието се определя от общото впечатление на анализатора при сравнението на данните. В анализирания корпус преобладават примерите, в които конструкциите с удвояване на подлога са в началото на репликата (в първото изказване на говорещия при вземане на думата). Следващите примери показват, че този модел не е свързан само с първото изказване от репликата:

(22) и трябва да я махнеш/ за да влезеш/ пък те хората си седнали/ вече. пък правостоящи имаше (PP)

(23) моят баща беше адвокат беше защитник на м_м_м на доста депутати министри и така нататъка и знам те хората казваха м_м няма за какво да ме осъдът нали (PP)

Единични са примерите, в които се удвоява подлог в дясна дислокация. Конструкцията отново е със същото подреждане на кореферентните елементи, както при удвояване на подлога на каноничното му място пред глагола. Трябва

да се отбележи, че авторът на изказването е отделил пунктуационно именната фраза от удвояващото местоимение. Реализирана е дясна дислокация по „класическия“ модел, с прозодично (маркирано със запетая в писмения текст) отделяне на преместения елемент:

(24) Много са нагли тия, нашите боклуци. (Ф)

При конструкциите с удвоено допълнение (клитична лява дислокация), допълнението се премества пред глагола, а освободената позиция в глаголната фраза се заема от личноместоименна клитика. Удвояването на подлога, който е в начална позиция, се реализира по различен начин. Няма преместване/дислокация, тъй като каноничното място на този аргумент е пред глагола. Изпълнено е обаче изискването за кореферентност на двата елемента, с които се означава подлогът – съществителното в именната фраза и личното местоимение в именителен падеж (местоимението подлог). При това и в тези конструкции именната фраза, която представя референта, е винаги определена.

Конструкциите с удвояване на подлога са разглеждани в трудовете по синтаксис на съвременния български език във връзка с разширенията на подлога или с обособените части в простото изречение. В Академичната граматика се посочва, че тези конструкции се срещат и в разговорната, и в книжовната реч, но представените примери са само от художествени текстове, които обаче илюстрират и трите представени модела от устната реч – с начален удвоен подлог, с именна група подлог след глагола и в края на изречението. Преобладават примерите с подлог в 3 л., но има и един пример с подлог във 2 л.: „Тя, бедната дама, започна да плаче... (Н. Вапцаров). Тя – пролетта – / дойде прекрасна (Н. Вапцаров). Вие, българите, може винаги да разчитате на радушно гостоприемство в нашата страна (Ив. Вазов)... Той пеел човека. / Това е прекрасно, нали? (Н. Вапцаров). – А, а – каза кметът. – Че тя е хубава, вашта даскалица. (Елин Пелин)“ (Грамматика 1983: 123). Като мотивация за удвояването на подлога се посочва неопределеността на личното местоимение, по-абстрактното му значение от съществителното име. Тази постановка води до извода, че основният елемент в позицията на подлога е местоимението, а именната група е удвояващият елемент. Следвайки обаче закономерностите при реализиране на дислокациите, тук приемаме, че основният елемент е именната група, а кореферентното с нея лично местоимение е удвояващият елемент. Тъй като именните фрази (лексикалните подлози) са определени, може да се предположи, че според говорещия тази информация е известна и на слушателя. Вероятната причина за удвояването отново отвежда към механизмите за маркиране на топика от информационната структура (познатата, известната информация).

За механизма, довел до удвояване на подлога, много точни наблюдения прави Й. Пенчев: „При удвояването обаче то (именителното местоимение) се клитизира към лексикалното съществително, така че между местоимението и съседния лексикален подлог не може да има пауза. Въвеждането на пауза

създава конструкция с обособяване... приложение (апозиция), а не удвояване на подлога“ (Грамматика 1999: 565). За конструкциите с удвояване на подлога, който е на каноничното си място, пред глагола, може да се посочи, че те не са дислокации, защото поредността на елементите, които принципно участват в такъв тип преместване, не е спазена – на първо място е местоимението, а не именната фраза. Освен това конструкциите с местоименен подлог в 3. лице се различават по своите формални и комуникативно-прагматични характеристики от конструкциите с местоимения за 1. лице – подлогът е говорещият или група, в която влиза и говорещият, или при местоимения за 2. лице – подлогът е адресатът на изказването или слушателят/множество от слушатели. Поради високата степен на определеност на лицата, които са участници в комуникативната ситуация (1. и 2. лице), удвояването на подлога в тези случаи трябва да се анализира самостоятелно, тъй като причините за процеса не могат да се свържат само с повишаване на информативността на изказването. Разгледаните тук примери илюстрират само случаите, в които подлогът е 3. лице – неучастник или група от неучастници в речевия акт. Удвоеният подлог в началото на изречението и подлогът в дясна дислокация, в края на изречението, се различават помежду си и по наличието или липсата на паузи за отделянето им от останалата част на изречението. В писмени текстове, когато местоимението и името са в контакт, нормативните правила изискват пунктуационно отделяне на двата елемента в конструкцията с удвоен подлог (обособяване на именната група). В устните текстове обаче наличието на паузи е по-скоро изключение. Единични са и примерите с обособяване на елемент от конструкциите с удвоен подлог и в данните от форумите.

Наблюденията върху примерите от разговорната реч, публичната устна комуникация и общуването във форуми към няколко информационни сайта позволяват да се направят следните изводи във връзка със словоредните модели и мястото на подлога в съобщителни изречения:

– Премествания на подлога след сказуемото, които са типични за неподготвената битова реч, се срещат и в публичната устна реч, и в компютърно опосредстваната комуникация. Други аргументи на предиката (прякото или непрякото допълнение) или негови адюнкти се реализират в началната изреченска позиция. Промяната в неутралния SVO модел е свързана с типа информация, изразявана чрез различните пояснения на предиката.

– Макар и в трите типа данни, съставляващи изследователския корпус, да са регистрирани случаи на удвояване на началния подлог, изразен с именна фраза, чрез кореферентно лично местоимение, разположено пред именната група, моделът може да се определи по-скоро като типичен за разговорната реч. В подготвената публична реч удвояванията са редки, вероятно поради по-изразения контрол при подбора на езикови средства за общуване в официална или медийна среда. При компютърно опосредствана комуникация изреченията с удвоен подлог в начална позиция са част от средствата за постигане на разговорност в диалогичното общуване и вероятно се влияят от конвенционално

утвърдили се стил във форумите на различните сайтове (да се допускат или не стиловопонижаващи елементи и отклонения от кодифицираните норми), от темата, която се коментира, и от личностните характеристики на общуващите (равнище на владеене на стилистичната норма, дискурсна компетентност).

В изследванията на синтаксиса на устната реч се е установило мнението, че на това равнище писмената и устната реч не могат ясно да се диференцират. Степента на спазване на синтактичните норми, свързани с конституиране на словосъчетанията и свързването им в изречения, не може да бъде изведена като еднозначен критерий, според който да се разграничат устните от писмените текстове. На равнището на лексиката или морфологията би могло да се говори за особености, определени от формата на общуване – писмена или устна. Класифицирането на синтактичните единици само като разговорни или книжовни обаче би било доста проблематично, защото „дори в спонтанната устна реч говорещите могат да използват и използват синтаксис и речник, които нормално се свързват с официалните писмени текстове (...)“. Поради това не може да се твърди, че дадена конструкция или дума се срещат само в спонтанната реч; имаме право само да твърдим, че конструкцията или думата са типични за спонтанната реч“ (Милър и Вайнарт 1998: 21). Предложените тук наблюдения и обобщения за вариантите в словоредните модели подкрепят този извод. Не трябва да се пренебрегва и фактът, че реализирането на един или друг вариант се определя не само от формата на речта, но и от степента на подготвеност или спонтанност на изказванията, от коментираната тема и от средата, в която се реализира общуването.

ЛИТЕРАТУРА // BIBLIOGRAPHY

- Ангелова 1994:** *Ангелова, И.* Синтаксис на българската разговорна реч (в съпоставка с руски, чешки и полски език). София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. [**Angelova 1994:** *Angelova, I.* Sintaksis na balgarskata razgovorna rech (v sapostavka s ruski, cheshki i polski). Sofia: University Press “St. Kliment Ohridski”].
- Граматика 1983:** Граматика на съвременния български книжовен език. Т. III. Синтаксис. София: Издателство на БАН. [**Gramatika 1983:** *Gramatika na savremennija balgarski ezik. T. III. Sintaksis.* Sofia: Izdatelstvo na BAN].
- Граматика 1999:** *Бояджиев, Т., И. Куцаров, Й. Пенчев.* Съвременен български език. София: Издателска къща „Петър Берон“. [**Bojadzhiev 1999:** *Bojadzhiev, T., I. Kutzarov, J. Penchev.* Savremenen balgarski ezik. Sofia: Izdatelska kashta “Petar Beron”].
- Ковачева 2012:** *Kovatcheva, M.* Spontaneous Spoken language and Linguistic Theory. Sofia: University Press “St. Kliment Ohridski“.
- Милър и Вайнарт 1998:** *Miller, J., R. Weinert.* Spontaneous Spoken Language. Oxford: Clarendon Press.

- Радева 2001:** *Радева, В.* Увод в ареалната лингвистика. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. [**Radeva 2011:** *Radeva, V.* Uvod v arealnata lingvistika. Sofia: University Press “St. Kliment Ohridski”].
- Редекер 1984:** Redeker, G. On differences between spoken and written language. - *Discourse Processes*, 7:1, 43–55.
- Стойков 1993:** *Стойков, С.* Българска диалектология. София: Издателство на БАН. [**Stojkov 1993:** *Stojkov, St.* Balgarska dialektologia. Sofia: Izdatelstvo na BAN].
- Танен 1982:** *Tannen D.* (Ed.). Spoken and Written Language: Exploring Orality and Literacy. Volume IX in the series *Advances in Discourse Processes*. Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.
- Тишева 2013:** *Тишева, Й.* Прагматични аспекти на устната реч. Online: <http://cssc-bg.com/e-library/publications/books/pragmatical-aspects> (10.09.2020). [**Tisheva 2013:** *Tisheva, Y.* Pragmaticchni aspekti na ustnata rech. Online: <http://cssc-bg.com/e-library/publications/books/pragmatical-aspects> (10.09.2020)].
- Тодорова 2015:** *Тодорова, Б.* Лингвистични аспекти на компютърно опосредстваната комуникация. Благоевград: Университетско издателство „Неофит Рилски“. [**Todorova 2015:** *Todorova, B.* Lingvistichni aspekti na kompyutarno oposredstvanata komunikatsia. Blagoevgrad: Universitetsko izdatelstvo „Neofit Rilski“].
- Хоровиц и Самюелс 1987:** *Horowitz R & S. J. Samuels* (Eds.), *Comprehending oral and written language*. San Diego: Academic Press.
- Чейф 1994:** *Chafe, W.* *Discourse, consciousness, and time: The flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago: University of Chicago Press.